

Περίληψη.

Η παρούσα εργασία κάνει μια σύντομη ανασκόπηση της άποψης κάποιων επιφανών οικονομολόγων σχετικά με την παγκοσμιοποίηση. Κάνοντας χρήση του όρου “Διεθνής Οικονομική Ολοκλήρωση”, που ως ένα βαθμό ταυτίζεται με την παγκοσμιοποίηση, αναφέρουμε τα χαρακτηριστικά της και το βαθμό που έχει προχωρήσει.

Χωρίς να εξετάζεται η χρησιμότητα, που η διεθνής οικονομική ολοκλήρωση παρέχει, θεωρούμε, ως αξίωμα, ότι μειώνει τη διαφυγούσα αποτελεσματικότητα της παγκόσμιας οικονομίας. Με δεδομένο, λοιπόν, ότι το όφελος υπερακοντίζει το κόστος, θέτουμε ως τελικό προορισμό τη διεθνή οικονομική ολοκλήρωση και αναζητούμε τα διαθέσιμα μονοπάτια για την επίτευξή της.

Έχοντας ως οδηγό τις σκέψεις του Rodrik και το «Πολιτικό Τρίλημμα της Παγκόσμιας Οικονομίας», χαρτογραφούμε το καλντερίμι που διαβήκανε, έως σήμερα, τα κυρίαρχα έθνη κράτη. Υποστηρίζουμε, ότι το στενό αυτό -πλακόστρωτο-σοκάκι καταλήγει σ’ ένα κρίσιμο σταυροδρόμι: Ο αριστερός, «προοδευτικός», δρόμος οδηγεί στον επιθυμητό προορισμό, μέσω του Παγκόσμιου Ομοσπονδιακού Συστήματος. Ο δεξιός, «συντηρητικός», δρόμος καταλήγει όπου και ο πρώτος, αλλά είναι μακρύτερος και χρησιμοποιεί, ως μέσο, τον εξασθενημένο θεσμό του έθνους κράτους.

Υπάρχει, άραγε, κάποια ένδειξη που να μας προϊδεάζει για τον ποιο δρόμο, τελικά, θα ακολουθήσουμε;

Η παρούσα εργασία υποστηρίζει πως υπάρχει...

Εισαγωγή.

Ξεφυλλίζοντας τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, ακούγοντας ραδιοφωνικά προγράμματα, βλέποντας ειδήσεις, ενημερωτικές εκπομπές και πολιτικές αψιμαχίες στην τηλεόραση ένας ασαφής, πολυσχιδής και πολλές φορές απροσδιόριστος όρος, πλανάται για να δικαιολογήσει ένα φαινόμενο, μια κατάσταση, ένα γεγονός ή μια πολιτική απόφαση. Ο όρος «παγκοσμιοποίηση», έχει διεισδύσει στην καθημερινότητα του μέσου πολίτη, του γήινου πλανήτη.

Οι εκπρόσωποι της ακαδημαϊκής κοινότητας --κοινωνιολόγοι, πολιτικοί επιστήμονες, οικονομολόγοι κ.α.-- προσπαθούν απεγνωσμένα να βάλουν μια τάξη στη σκέψη τους, προτού δημιουργήσουν σχέσεις αιτίας και αιτιατού, ώστε να δώσουν μια ικανοποιητική «αφήγηση» για το τι σημαίνει και που οδηγεί ο όρος αυτός.

Πολιτικοί και δημοσιογράφοι αντίθετα, ειδικότερα στη χώρα μας, χρησιμοποιούν με μεγάλη ευκολία, τον όρο παγκοσμιοποίηση, χωρίς να δείχνουν προβληματισμένοι. Κάνουν δηλώσεις και γράφουν στον τύπο, αναφερόμενοι σε ένα – δύο παραδείγματα, τα οποία τους είναι αρκετά για να γενικεύσουν: “Τα MacDonald’s άνοιξαν στη Μόσχα”, αυτό είναι παγκοσμιοποίηση. “Το Levi’s που φοράει ο πρόεδρος Bush, το φοράει και η Νατάσσα Καραμανλή, η οποία «παίζει» στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης, τις ίδιες μετοχές που παίζει και ο κουμπάρος της, τούρκος Πρωθυπουργός, R.T. Ερντογάν ” , αυτό είναι παγκοσμιοποίηση.

Αφού λοιπόν, τεκμηριώσουν την άποψή τους, με παρόμοια, “ατράνταχτα”, επιχειρήματα, μας εξηγούν με μεγάλη ευκολία και κομπορρημοσύνη το τι πρέπει να κάνουμε, ως έθνος, για να αντεπεξέλθουμε στο νέο περιβάλλον που πρέπει να λειτουργήσουμε. Το αποτέλεσμα; ...φτιάχνουμε το νόμο για το βασικό μέτοχο και κατόπιν υπερασπιζόμαστε, ως γνήσιοι πατριώτες, το Ελληνικό Σύνταγμα...

Πολιτισμική ομοιογένεια, θεσμική ομοιομορφία, πολιτικός συντονισμός, οικονομική αλληλεξάρτηση, «εθνοκρατικός ευνουχισμός», είναι κάποιες αυθόρμητες --και ως ένα βαθμό σοβαρότερες-- ετυμηγορίες, που έχω ακούσει και που μου φαίνεται πως μου δίνουν το ερέθισμα για να αρχίσω να αποκρυσταλλώνω μια περισσότερο περιεκτική και σαφή άποψη για το τι πραγματικά πλαισιώνει ο όρος αυτός.

Έτσι λοιπόν, με ...σεμνότητα και ταπεινότητα... είμαι έτοιμος να παρουσιάσω την ακριβέστερη και πληρέστερη «αφήγηση» --καρπό της πολυετούς ενασχόλησής μου

με το θέμα αλλά και της οξύνοιας που με χαρακτηρίζει-- στην παγκόσμια ακαδημαϊκή κοινότητα...

Ίσως, βέβαια, η προηγούμενη παράγραφος να μου δίνει σημαντικές πιθανότητες συμμετοχής στην, υπό ανασχηματισμό, κυβέρνηση Καραμανλή, αλλά ...δυστυχώς η φλυαρία και η πεφωτισμένη γνώση, χωρίς μεθοδολογία, σαφήνεια και αιτιολόγηση δεν έχουν θέση στον πανεπιστημιακό διάλογο.

Για το λόγο αυτό [και για όσο διάστημα δεν υπουργοποιούμε], θα παρουσιάσω τις σκέψεις του καθηγητή Dani Rodrik, όπως αυτές αποτυπώνονται στο άρθρο του, με τίτλο: "How Far Will International Economic Integration Go?"

Όπως γίνεται κατανοητό από τον τίτλο της εργασίας του Rodrik (2000), το θέμα που θα μας απασχολήσει δεν θα είναι η παγκοσμιοποίηση γενικά, αλλά θα εστιάσουμε στις οικονομικές εκφάνσεις και προοπτικές της, οι οποίες όμως διαχέονται και σε άλλα πεδία πολιτικής.

Πριν δούμε την ενόραση του Rodrik για το ποια θα είναι η πιθανή κατάληξη της "διεθνούς οικονομικής ολοκλήρωσης" θα αναφερθούμε στο τι αυτή περιλαμβάνει και στο βαθμό που έχει προχωρήσει.

Πόσο έχει προχωρήσει η Διεθνής Οικονομική Ολοκλήρωση;

Ο Jeffrey Sachs¹, υποστηρίζει ότι οι εθνικές οικονομίες ολοκληρώνονται διεθνώς όλο και περισσότερο, με τους εξής τρόπους: μέσω του εμπορίου, των χρηματοοικονομικών ροών, της παραγωγής και των θεσμών.

Διαπιστώνει ότι ...μετά τον β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το διεθνές εμπόριο αυξάνεται πιο γρήγορα από την παγκόσμια παραγωγή, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το μερίδιο των εξαγωγών και των εισαγωγών στο ΑΕΠ, σχεδόν κάθε χώρας...

Οι χρηματοοικονομικές ροές (Άμεσες Ξένες Επενδύσεις – Portfolio) και ειδικότερα οι ΑΞΕ, έχουν αυξηθεί πιο γρήγορα ακόμα και από το εμπόριο. Ενώ, στη παραγωγή εκείνο που μπορεί να ειπωθεί ως δείκτης παγκοσμιοποίησης --και που κατισχύει στη βιομηχανική παραγωγή-- είναι η κατάτμηση της αλυσίδας προστιθέμενης αξίας. Έτσι τα διάφορα στάδια της διαδικασίας παραγωγής μπορούν να διεξαχθούν σε

¹ Sachs J. (1998), "Διεθνή Οικονομικά: Ξεκλειδώνοντας τα Μυστήρια της Παγκοσμιοποίησης", παρατίθεται στο Πελαγίδης Θ. (2000), "Κατανοώντας την Παγκοσμιοποίηση", Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 52-75.

διαφορετικά μέρη του κόσμου, ανάλογα με το συγκριτικό πλεονέκτημα των διαφόρων εναλλακτικών τόπων παραγωγής.

Ως προς τη διεθνοποίηση των θεσμών, παρατηρεί ότι οι εθνικές στρατηγικές οικονομικής ανάπτυξης μέσω του κεντρικού σχεδιασμού, που παρακάμπτει τις αγορές, καταποντίστηκαν τη δεκαετία του '80. Ταυτόχρονα έχει σημειωθεί μια σημαντική αύξηση των υποχρεώσεων που πηγάζουν από διεθνείς συνθήκες και συμφωνίες (στα πλαίσια της GATT/WTO, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του ΟΗΕ κ.α.) σε διάφορα θέματα (εμπόριο, μετατρεψιμότητα νομισμάτων, πνευματικά δικαιώματα κ.α.).

Ο Dani Rodrik (1997)², αντίθετα, διαπιστώνει ότι παρά την επανάσταση στις μεταφορές και τις επικοινωνίες καθώς και την ουσιαστική πρόοδο που σημειώθηκε στη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου, οι εθνικές οικονομίες παραμένουν αξιοσημείωτα απομονωμένες μεταξύ τους. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει, ο καθηγητής του Harvard University, μέσω κάποιων οικονομικών “δεικτών”. Έτσι, ο νόμος της μιας τιμής (Loop), ο οποίος αποτελεί μια ένδειξη για το πόσο ο διεθνής ανταγωνισμός επηρεάζει τις τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών, δε φαίνεται να ισχύει³. Οι διαφορές στην αγοραστική δύναμη (PPP) και την ακάλυπτη ισοτιμία επιτοκίων (UIP) προδίδουν την κρατούσα διαισθητική αντίληψη, ότι δηλαδή οι πραγματικές αποδόσεις διαφέρουν στις επιμέρους χώρες. Έτσι, αν υπήρχε πλήρης κινητικότητα κεφαλαίων δεν θα υπήρχε διαφορά στις πραγματικές αποδόσεις.

Διαπιστώνει, επίσης, ότι οι αυξημένες αποταμιεύσεις σε μια χώρα μεταφράζονται σε αυξημένες επενδύσεις σε αυτήν τη χώρα, σχεδόν σε αναλογία ένα προς ένα. Έτσι το παζλ Feldstein – Horioka ισχύει. Στο βαθμό, όμως, που υπάρχει τέτοια μεγάλη συσχέτιση (μεταξύ S:αποταμιεύσεων και I: επενδύσεων), το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (CA=S-I), ως προς το ΑΕΠ, παίρνει μικρές τιμές, υποδεικνύοντας έτσι, ότι η κινητικότητα κεφαλαίων μεταξύ των χωρών είναι μικρή⁴.

Επιπρόσθετα, τα αμερικανικά χαρτοφυλάκια τείνουν να είναι εντυπωσιακά συγκεντρωμένα σε αμερικανικές μετοχές, υποδεικνύοντας ότι οι επενδυτές

² Rodrik D. (1997), “Τα Λογικά και τα Παράλογα στη Συζήτηση για την Παγκοσμιοποίηση”, παρατίθεται στο Πελαγίδης Θ. (2000), “Κατανοώντας την Παγκοσμιοποίηση”, Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 25-51

³ Ο καθηγητής Πελαγίδης, παραθέτει έναν ενδεικτικό πίνακα για τις αποκλίσεις των τιμών προϊόντων ίδιας φίρμας, σε διάφορες δυτικές πρωτεύουσες : Πελαγίδης Θ. (2001), “Πόσο Έχει Προχωρήσει η Παγκοσμιοποίηση”, Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 185.

⁴ Για μια λεπτομερή ανάλυση δεξ Πελαγίδης (2001), ο.π. σελ. 89-94, και Kenen P. (1999), “Διεθνής Οικονομική”, Τόμος Β', Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 30-35.

συνεχίζουν να επενδύουν στις εγχώριες χρηματαγορές και να μη διαφοροποιούν τα χαρτοφυλάκιά τους, παρά τις διαφοροποιημένες πραγματικές αποδόσεις που παρατηρούνται διεθνώς.

Όσον αφορά τον περιορισμό των εθνικών πολιτικών, δε διαπιστώνει μείωση στις δαπάνες για κοινωνική προστασία, λόγω του «ανοίγματος» της οικονομίας (π.χ. Σουηδία, Δανία, Ολλανδία, Αυστρία), άλλα ούτε και έντονο φορολογικό ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών.

Οι Howlett και Ramesh⁵, αναφερόμενοι στο θέμα του περιορισμού των εθνικών πολιτικών, λόγω της παγκοσμιοποίησης, διαπιστώνουν ότι ο συστηματικός προσδιορισμός της επίδρασης που ασκούν οι διεθνείς θεσμοί στις εγχώριες δημόσιες πολιτικές, δεν είναι εύκολος. Οι λίγες έρευνες που έχουν γίνει καταλήγουν σε αντιφατικά συμπεράσματα.

Σημειώνουν, ωστόσο, την ύπαρξη «διεθνών συστημάτων» (international regimes), τα οποία ορίστηκαν από τους Robert Keohane και Joseph Nye, ως «*δίκτυα, αποτελούμενα από κανόνες, νόρμες και διαδικασίες που ομαλοποιούν τη συμπεριφορά [των κρατών] και ελέγχουν τις επιδράσεις της*». Τα «δίκτυα» αυτά, άλλοτε άτυπα και άλλοτε τυπικά (θεσμοθετημένα), περιορίζουν έμμεσα ή άμεσα, αντίστοιχα, τη συμπεριφορά των κυρίαρχων κρατών. Έτσι, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (WTO) περιόρισε την αυτονομία των κρατών --που συμμετέχουν σε αυτόν-- στο να ενισχύουν τους εγχώριους παραγωγούς. Ενώ, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF), προκειμένου να δανείσει κεφάλαια σε ένα κράτος, ζητά την υλοποίηση *προγραμμαμάτων δομικών προσαρμογών* (περικοπή δημοσίων δαπανών, περιορισμό των εμποδίων στις εισαγωγές και υποτίμηση του εγχώριου νομίσματος)⁶. Αντίστοιχα, οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (Foreign Direct Investment) και οι Πολυεθνικές Επιχειρήσεις (Transnational Corporations), ασκούν μια άτυπη πίεση στις κυβερνήσεις των κρατών, για εξομάλυνση των φορολογικών, εργασιακών κ.α. σχετικών, πολιτικών.

Παρόλα αυτά, πιστεύουν, ότι αν και υπάρχει κάποια «διεθνής πίεση» που επηρεάζει τους εγχώριους policy-makers στη νομοθέτηση των προτιμητέων (οικονομικών) πολιτικών, τελικά, η πίεση αυτή δεν είναι ικανή να διαβρώσει τις βασικές αρχές

⁵ Howlett M. and Ramesh M. "Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems", Oxford University Press, pg 69-74.

⁶ Ο.π. σελ. 72

οικονομικής πολιτικής των κυρίαρχων κρατών, τουλάχιστον όχι, στο βαθμό που η σχετική βιβλιογραφία υποστηρίζει⁷.

Άλλοι συγγραφείς (π.χ. Paul Krugman⁸, 1995), συγκρίνοντας τις εμπορευματικές ροές των αρχών του 20^{ου} αιώνα με τις σημερινές, διαπιστώνουν ότι το άνοιγμα των διεθνών αγορών το 1913 ήταν συγκρίσιμο με αυτό του 1980, καταλήγοντας έτσι στο συμπέρασμα ότι η οικονομική παγκοσμιοποίηση δεν είναι κάτι πρωτόγνωρο και καινοφανές. Βέβαια, σε σχέση με τις αρχές του αιώνα, παρότι δεν υπάρχουν σημαντικές ποσοτικές διαφοροποιήσεις, εντούτοις υπάρχουν «ποιοτικές». Τέτοιες, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το ενδοβιομηχανικό εμπόριο --εμπόριο παρόμοιων αγαθών μεταξύ παρόμοιων χωρών-- ή τις πολλές μετακινήσεις του ίδιου αγαθού, όπου λόγω της κατάτμησης της αλυσίδας προστιθέμενης αξίας, πηγαίνει από τόπο σε τόπο (ανάλογα με το συγκριτικό πλεονέκτημα του κάθε τόπου) προκειμένου να του προστεθεί ένα μικρό μόνο μέρος της συνολικής αξίας που ενσωματώνει.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι τελικά ο βαθμός, στον οποίο έχει προχωρήσει η διεθνής οικονομική ολοκλήρωση, δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια. Αυτό θα πρέπει να μας κάνει περισσότερο φειδωλούς στη χρήση του όρου «παγκοσμιοποίηση» αλλά και στα συμφραζόμενα που περικλείει.

Για να κατανοήσουμε, με ακρίβεια, τι εννοούν οι οικονομολόγοι όταν χρησιμοποιούν τον όρο «παγκοσμιοποίηση», θα δούμε πώς ο Rodrik (2000) αντιλαμβάνεται τον εναλλακτικό (προσδι)ορισμό : Διεθνής Οικονομική Ολοκλήρωση, ο οποίος 'φωτογραφίζει' ευκρινέστερα την οικονομική διάσταση, που τελικά κατευθύνει, ως ένα βαθμό, τα πολιτικά δρώμενα.

Κατόπιν, θα δούμε τα μονοπάτια, που είναι διαθέσιμα, προκειμένου να προσεγγίσουμε τη διεθνή οικονομική ολοκλήρωση και τέλος θα αναφερθούμε στη πρακτική που, έως τώρα, εφάρμοσαν τα κυρίαρχα κράτη.

Κλείνοντας, θα κάνουμε μνεία στα πιθανά, εναλλακτικά, σενάρια, απαντώντας στο ερώτημα: Αν όχι παγκοσμιοποίηση τότε τι;

⁷ ο.π. σελ.73

⁸ Krugman P. (1995), "Η Ανάπτυξη του Παγκόσμιου Εμπορίου: Αιτίες και Συνέπειες", παρατίθεται στο Πελαγίδης Θ (2000), ο.π. σελ.85-104.

Τα Χαρακτηριστικά της Διεθνούς Οικονομικής Ολοκλήρωσης.

Σε μεταγενέστερη εργασία του, ο Dani Rodrik (2000)⁹ παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά της ιδανικής Διεθνούς Οικονομικής Ολοκλήρωσης:

Η εθνική δικαιοδοσία, σε μια τέτοια κατάσταση, δεν παρεμβαίνει διαιτητεύοντας τις αγορές προϊόντων, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Το κόστος συναλλαγών και οι φορολογικές διαφορές θα είναι ελάχιστες, ενώ η σύγκλιση των τιμών των εμπορευμάτων, των συντελεστών της παραγωγής, αλλά και των συντελεστών απόδοσης, θα είναι σχεδόν πλήρης.

Τα μονοπάτια προς τη Διεθνή Οικονομική Ολοκλήρωση.

Κατά τον ίδιο θεωρητικό, υπάρχουν δύο μονοπάτια που οδηγούν προς την (ιδανική) διεθνή οικονομική ολοκλήρωση:

Το πρώτο και το πλέον προφανές, είναι μέσω της θεσμοθέτησης του Ομοσπονδιακού Συστήματος σε παγκόσμιο επίπεδο. Το παγκόσμιο ομοσπονδιακό σύστημα λοιπόν, θα ευθυγραμμίσει τη δικαιοδοσία του, με τις απαιτήσεις της αγοράς και θα ατονήσει τις επιδράσεις των συνόρων (border effects). Μια τέτοια επίδραση, που αυξάνει σημαντικά το κόστος συναλλαγών (transaction cost), είναι το πρόβλημα της επιβολής των συμφωνιών, όπου η παρέμβαση της εθνικής κυριαρχίας αυξάνει τον κίνδυνο της καιροσκοπικής συμπεριφοράς στις διεθνείς συναλλαγές (είτε γιατί οι εθνικές αρχές είναι απρόθυμες, είτε γιατί δεν μπορούν να επιβάλλουν τις συμφωνίες).

Στο μοντέλο του παγκόσμιου ομοσπονδιακού συστήματος, οι εθνικές κυβερνήσεις δεν θα εξαφανιστούν αλλά θα περιοριστεί σημαντικά η ισχύς τους. Έτσι υπερεθνικές νομοθετικές, εκτελεστικές και δικαστικές αρχές, θα φροντίζουν ώστε να εκμηδενιστούν οι επιδράσεις των συνόρων και το κόστος συναλλαγών. Όπως χαρακτηριστικά λέει ο Rodrik, *...μια παγκόσμια κυβέρνηση θα φροντίζει τις παγκόσμιες αγορές...*

Το δεύτερο μονοπάτι, για την επίτευξη της διεθνούς οικονομικής ολοκλήρωσης, είναι το έθνος-κράτος. Όμως, το κόστος της διατήρησης του θεσμού αυτού (έθνος κράτος) θα είναι ο περιορισμός της δικαιοδοσίας του, σε τέτοιο βαθμό που να μην

⁹ Rodrik D. (2000), "How Far Will International Economic Integration Go?", Journal of Economic Perspectives, Volume 14, Number 1, winter 2000, pages 177-186.

επηρεάζονται οι διεθνείς οικονομικές συναλλαγές. Όπως λέει ο Rodrik, ο κυρίαρχος στόχος του έθνους-κράτους, σε ένα τέτοιο κόσμο, θα είναι να εμφανίζεται ελκυστικό στις διεθνείς αγορές. Η εθνική δικαιοδοσία (παρέμβαση), χωρίς να εμφανίζεται ως εμπόδιο, θα γίνει το γρανάζι που θα διευκολύνει το διεθνές εμπόριο και την κινητικότητα των κεφαλαίων. Οι εγχώριες ρυθμίσεις και οι φορολογικές πολιτικές είτε θα εναρμονίζονται με τα διεθνή πρότυπα, είτε θα δομούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να παρεμποδίζουν όσο το δυνατόν λιγότερο τη διεθνή οικονομική ολοκλήρωση. Οι μόνες δημόσιες παροχές θα είναι αυτές που θα είναι συμβατές με τις ολοκληρωμένες αγορές.

Η «πρόκριση» υπέρ του δεύτερου μονοπατιού:

Στο λυκόφως του 20^{ου} αιώνα, ήδη, ήταν ορατή η απέλπιδα προσπάθεια, κυρίως των κυβερνήσεων των αναπτυσσόμενων κρατών, να συναγωνίζονται μεταξύ τους φτιάχνοντας πολιτικές με τις οποίες θεωρούσαν ότι θα κερδίσουν την εμπιστοσύνη της αγοράς. Το μέλημα των διαμορφωτών, εγχώριας, πολιτικής ήταν η προσέλκυση εμπορικών και κεφαλαιακών ροών. Προσπαθούσαν, λοιπόν, να φορέσουν, αυτό που ο Thomas Friedman (1999) αποκαλεί, «χρυσό ζουρλομανδύα». Έτσι, στόχευαν σε ισχυρό νόμισμα, σε μικρές και λιγότερο παρεμβατικές κυβερνήσεις, σε χαμηλούς φόρους, σε ευέλικτη εργασιακή νομοθεσία, σε ιδιωτικοποιήσεις και απορύθμιση της εσωτερικής αγοράς.

Η γενικευμένη αυτή τάση, έκανε κάποιους θεωρητικούς να διατυπώσουν την άποψη περί του τέλους της Ιστορίας, δηλ. *της καθολικής επικράτησης των αρχών της δυτικής φιλελεύθερης δημοκρατίας ως τελικής μορφής διακυβέρνησης των ανθρώπων.*¹⁰ Η ενόραση του Friedman, λιγότερο απόλυτη, υποστηρίζει ότι οι επιλογές οικονομικής πολιτικής ή άλλων πεδίων πολιτικής, θα περιορίζονται από τις παραμέτρους που θέτει ο «χρυσός ζουρλομανδύας». Άλλωστε, όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει, στις μέρες μας είναι δύσκολο να εντοπίσει κανείς πραγματικές διαφορές στις πολιτικές που ακολουθούν τόσο οι κυβερνήσεις μεταξύ τους (μεταξύ των κρατών), όσο και στις πολιτικές που ακολουθούν τα κόμματα της συμπολίτευσης και της αντιπολίτευσης, εντός του κράτους. Στις χώρες λοιπόν, που φορούν το «χρυσό ζουρλομανδύα», οι πολιτικές επιλογές περιορίζονται σε ασήμαντες διαφοροποιήσεις που κυρίως έχουν να

¹⁰ Fukuyama F. (1989). “The end of history?”, The National Interest, παρατίθεται (αποσπάσματα) στο: «Η Νεωτερικότητα Σήμερα» των Hall St., Held D., McGrew A., εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2003, σελ.77

κάνουν με τις παραδόσεις, αλλά ποτέ δεν εμφανίζονται σημαντικές αποκλίσεις από τον σκληρό πυρήνα των αρχών του «χρυσού ζουρλομανδύα».

Η εντεινόμενη πίεση, της διεθνούς αγοράς, για συρρίκνωση των εγχώριων πολιτικών επιλογών, αποκαλύπτει το κόστος της διατήρησης του έθνους κράτους. Έτσι, οι εγχώριοι θεσμοί που παράγουν (εγχώρια) οικονομική πολιτική --κεντρική τράπεζα, δημόσιες αρχές κ.α.-- θα ατονήσουν, η κοινωνική ασφάλιση θα ιδιωτικοποιηθεί (ή θα εκλείψει) και ο κεντρικός σχεδιασμός --κυβερνητικό πρόγραμμα-- θα αντικατασταθεί από την ανάγκη διατήρησης της εμπιστοσύνης της αγοράς.

Στη συλλογιστική αυτή, ο Friedman, προσθέτει, ότι τελικά το μεγαλύτερο κόστος από τη διατήρηση του έθνους-κράτους θα είναι η απεμπόληση της βασικής δημοκρατικής αρχής: Καθώς λοιπόν, οι κανόνες του παιχνιδιού θα καθορίζονται από τις απαιτήσεις της παγκόσμιας οικονομίας, θα πρέπει να υπάρξει ουσιαστικός περιορισμός στη δυνατότητα κινητοποίησης των γηγενών ομάδων καθώς και περιορισμός της επιρροής, που θα έχουν οι ομάδες αυτές, στην επιλογή των εθνικών οικονομικών πολιτικών.

Συνοπτικά, θα λέγαμε ότι η διεθνής οικονομική ολοκλήρωση, μέσω της διατήρησης του θεσμού του έθνους κράτους, προϋποθέτει τη συγκαλυμμένη αποστόμωση της εγχώριας λαϊκής κυριαρχίας.

Αλήθεια, είναι διατηρήσιμη μια τέτοια κατάσταση; Μπορεί ποτέ η «φραγή των φωνητικών χορδών» της κοινωνίας των πολιτών και των ομάδων πίεσης να γίνει αποδεκτή ως το τίμημα για τη διατήρηση, «του καπιταλιστικού θεσμικού κατασκευάσματος» (που θα έλεγε ο Marx), του έθνους κράτους;

Πριν δούμε τι απαντά ο Rodrik, θα ιχνηλατήσουμε το εναλλακτικό μονοπάτι, αυτό του παγκόσμιου ομοσπονδιακού συστήματος.

Το “εστιακό σημείο” (“Focal point”).

Το περιεχόμενο ενός μοντέλου που αποκαλείται Παγκόσμιο Ομοσπονδιακό Σύστημα, πιθανόν να τρομάζει και να προκαλεί ανησυχίες στους υποψιασμένους, περί των πολιτικών συστημάτων διακυβέρνησης. Ο Rodrik, όμως, είναι καθησυχαστικός και το οριοθετεί στις σωστές του διαστάσεις. Κατά τον καθηγητή, παγκόσμιο ομοσπονδιακό σύστημα δε σημαίνει ότι ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ή κάποιο άλλο θεσμικό κατασκεύασμα, θα μετατραπεί σε παγκόσμια κυβέρνηση. Το πιθανότερο

είναι να υπάρξει ένας συνδυασμός των παραδοσιακών μορφών διακυβέρνησης (ένα παγκόσμια εκλεγμένο νομοθετικό σώμα) μαζί με ρυθμιστικούς θεσμούς που θα διαδραματίζουν ένα ρόλο πολυμερούς δικαιοδοσίας και θα λογοδοτούν, πιθανών, σε διαφόρων μορφών (τύπων) αντιπροσωπευτικά σώματα. Η ακριβής μορφή που θα έχει αυτό το παγκόσμιο ομοσπονδιακό σύστημα δεν είναι εύκολο να προβλεφθεί μιας και σε έναν αιώνα ραγδαίων τεχνολογικών αλλαγών, η μορφή διακυβέρνησης αναμένεται να είναι ένα θέμα αξιοσημείωτων καινοτομιών. Εκείνο που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι το περιεχόμενο: Οι αγορές, οι δικαιοδοσίες και οι πολιτικές θα είναι πραγματικά και αναλογικά παγκόσμιες.

Ένα τέτοιο μοντέλο, για να επικρατήσει θα πρέπει να έχει την οικειοθελή συγκατάθεση αυτών που αυτοτοποθετούνται στους χαμένους από την οικονομική ολοκλήρωση (π.χ. εργατικά σωματεία, “πράσινοι”) και σε εκείνους που θεωρούν, αργιοσί, ότι θα ευνοηθούν (π.χ. οι εξαγωγείς, οι πολυεθνικές και οι εταιρείες επενδύσεων). Γιατί όμως να υπάρξει μια τέτοια συγκατάθεση από εκείνους που θεωρούν ότι δεν ευνοούνται από ένα τέτοιο μοντέλο;

Ο Rodrik, θέλει να πιστεύει ότι οι “πράσινοι” και τα εργατικά σωματεία (ή οποιαδήποτε οργανωμένη ομάδα συμφερόντων) θα διαπιστώσουν ότι μπορούν να διαδραματίσουν ένα σημαντικότερο ρόλο και μάλιστα σε διευρυμένο (παγκόσμιο) επίπεδο, επηρεάζοντας τους διεθνείς κανόνες εργασίας και προστασίας του περιβάλλοντος (ή προστασίας των συμφερόντων τους).

Ένα τέτοιο μοντέλο προσομοιάζει με εκείνο των ΗΠΑ. Αρκεί να σκεφτούμε ότι οι Πολιτείες διαδραματίζουν έναν ουσιαστικό ρόλο στο τοπικό πολιτικό επίπεδο, ανταποκρινόμενες στις απαιτήσεις και τα «θέλω» της τοπικής κοινότητας. Η τελευταία, λοιπόν, επηρεάζει τις πολιτικές τοπικού επιπέδου και δε φιμώνεται από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Αυτό ακριβώς είναι και το συγκριτικό πλεονέκτημα του παγκόσμιου ομοσπονδιακού συστήματος, σε σχέση με το μοντέλο της διατήρησης του θεσμού του έθνους κράτους: Τα πολιτικά δικαιώματα της αντιπροσώπευσης και της αυτο-διακυβέρνησης δεν εγκαταλείπονται και οι πολιτικοί παραμένουν, πραγματικά, υπόλογοι στο εκλεκτορικό τους σώμα.

Συνοπτικά, κατά τον Rodrik, το όραμα της διεθνούς οικονομικής ολοκλήρωσης εκπληρώνεται είτε μέσω του θεσμού του έθνους κράτους --με κόστος, τον περιορισμό του πεδίου των εθνικών πολιτικών και της δυνατότητας των πολιτών να τις επηρεάσουν-- είτε μέσω του μοντέλου του παγκόσμιου ομοσπονδιακού συστήματος

όπου θα διατηρηθεί μια, συγκριτικά, υψηλότερη πολιτική συμμετοχή των περιφερειών, αλλά με κόστος την απεμπόληση του θεσμού του κυρίαρχου έθνους κράτους.

Ο τρίτος δρόμος: ...ΤΟ ΚΑΛΝΤΕΡΙΜΙ.

Στο βαθμό που το έθνος κράτος διατηρεί τη συνεκτική του δομή, στη συνείδηση του μέσου πολίτη, αλλά και στο μέτρο που η διεθνής οικονομική αλληλεξάρτηση απέχει της ολοκλήρωσης, ας δούμε το δρόμο που τα κυρίαρχα κράτη επέλεξαν για να προσεγγίσουν το στόχο της οικονομικής ολοκλήρωσης.

Τον τρίτο αυτό δρόμο ο Rodrik τον αποκαλεί «ο συμβιβασμός του Bretton Woods». Η ουσία του Bretton Woods και της θεσμοθέτησης του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (πρώην GATT), ήταν ότι οι χώρες θα μπορούσαν να εφαρμόσουν τις δικές τους ανεξάρτητες πολιτικές για το εμπόριο, με την προϋπόθεση, όμως, της μετακίνησης κάποιων σημαντικών περιορισμών και κυρίως της κατάργησης των διακρίσεων μεταξύ των εμπορικών τους «συνεταίρων». Έτσι, στο τομέα του εμπορίου επιτράπηκαν οι ποσοτώσεις αλλά όχι και οι φόροι εισαγωγής. Ακόμα και έτσι λοιπόν, από τους επιτυχημένους γύρους διαπραγμάτευσης της GATT, συντελέστηκε σημαντική φιλελευθεροποίηση, αλλά βεβαίως υπήρξαν και μεγάλες εξαιρέσεις: Κάποιοι κλάδοι (π.χ. γεωργία, υφαντουργία) έμειναν εκτός διαπραγμάτευσης και επιτράπηκε σε χώρες, στις οποίες κάποιες, κλαδικές, βιομηχανίες βρίσκονταν σε περίοδο εμβρυακής ανάπτυξης, να υψώσουν προστατευτικά εμπόδια.

Μέχρι περίπου τη δεκαετία του '80, οι κανόνες αυτοί επέτρεψαν στις χώρες να ακολουθήσουν το δικό τους, αποκλίνων, μονοπάτι ανάπτυξης.

- Η Δυτική Ευρώπη ολοκληρώθηκε εσωτερικά και ανόρθωσε ένα εκτεταμένο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.
- Η Ιαπωνία καταπιάστηκε με τις ανεπτυγμένες οικονομίες, χρησιμοποιώντας το δικό της διακριτό στίγμα καπιταλισμού, συνδυάζοντας δυναμικές εξαγωγές με την ενίσχυση και την προστασία της αναποτελεσματικής εγχώριας γεωργίας.
- Η Κίνα αναπτύχθηκε με αλματώδεις ρυθμούς, μόλις αναγνώρισε τη σημασία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, παρότι χλεύαζε κάθε άλλη καπιταλιστική θεωρία.

- Η υπόλοιπη Αν. Ασία δημιούργησε ένα οικονομικό θαύμα, βασιζόμενη στις βιομηχανικές πολιτικές που υποστηρίζονταν από τον Π.Ο.Ε.
- Οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής πέτυχαν πρωτοφανή οικονομική ανάπτυξη μέχρι τα τέλη το '70, μέσω της απομόνωσης της οικονομίας τους από την παγκόσμια αγορά.

Παρότι τα βήματα ήταν σημαντικά, τα νέα τεχνολογικά εργαλεία επιτρέπουν γρηγορότερους ρυθμούς και αποτελεσματικότερα «οχήματα» προς την οικονομική ολοκλήρωση.

Το σημαντικότερο όμως, όπως τονίζει ο Rodrik, ήταν η μεταβολή στη νοοτροπία, σχετικά με το βαθμό ανοίγματος των οικονομιών. Έτσι, πολλές αναπτυσσόμενες χώρες πίστεψαν ότι ανοίγοντας τις οικονομίες τους θα είχαν περισσότερα οφέλη. Άρχισαν λοιπόν, να σκέφτονται “παγκόσμια”. Θέματα, που προηγουμένως ανήκαν στη σφαίρα της εγχώριας πολιτικής αρχίζουν να γίνονται θέματα διεθνούς ενδιαφέροντος.

Χαρακτηριστικός είναι ο προβληματισμός του καθηγητή J. Bradford DeLong (2005), σχετικά με την πτώση της παγκόσμιας ζήτησης...

Η Οικουμενοποίηση του Προβληματισμού.

Ο Bradford DeLong (2005)¹¹, διαπιστώνει ότι η υποτίμηση του δολαρίου θα περιορίσει τις εισαγωγές αγαθών (πρώτων υλών, καταναλωτικών προϊόντων) στην Αμερική. Ο κατασκευαστικός κλάδος θα υποστεί καθίζηση και οι θεσμικοί επενδυτές --σε αμερικάνικες μετοχές και ομόλογα-- θα κρατήσουν τα «χαρτιά» τους, μέχρι να βελτιωθεί η ισοτιμία. Έτσι οκτώ εκατομμύρια αμερικανών εργαζομένων, σε κατασκευαστικές εταιρίες και στις σχετιζόμενες με αυτές βιομηχανίες, θα αναγκαστούν να ψάξουν να βρουν εργασία εκεί όπου η υποτίμηση επέδρασε ευεργετικά: στις εξαγωγικές (ανταγωνιστικές) βιομηχανίες. Δεκαέξι εκατομμύρια εργαζομένων εκτός Αμερικής, που δραστηριοποιούνταν σε επιχειρήσεις που έκαναν εξαγωγές προς την χώρα αυτή, θα πρέπει να βρουν εργασία σε νέους τομείς.

Ως εδώ, δεν υπάρχει κάτι μεμπτό. Άλλωστε, αυτό επιτάσσει ο κανόνας της προσφοράς και της ζήτησης. Το θέμα που τίθεται, σχετίζεται με την οικονομική ύφεση που μαστίζει τις δύο άλλες σημαντικότερες βιομηχανικές οικονομίες, τη

¹¹ J. Bradford DeLong, (2005), “In Search of Global Demand”, Project Syndicate, www.project-syndicate.org

Γερμανία και την Ιαπωνία, οι οποίες αντί να προσαυξάνουν την παγκόσμια συνολική ζήτηση, λόγω της ύφεσης, αφαιρούν από αυτήν. Τελικά, το ερώτημα που θέτει ο συγγραφέας είναι: Ποιος θα αυξήσει τη συνολική (παγκόσμια) ζήτηση, ώστε να υπάρξει ικανοποιητική αναδιάταξη των παραγωγικών συντελεστών; Η Κίνα και η Ινδία λόγω της υπερμεγέθους στρατιάς εργαζομένων και των καταναλωτικών τους προτύπων, δεν δείχνουν ικανές να το κάνουν αυτό, τουλάχιστον για τα επόμενα χρόνια. Συμπερασματικά, ο DeLong διαπιστώνει, ότι αν δεν υπάρξουν ικανοποιητικοί ρυθμοί ανάπτυξης σε κάποια από τις ανεπτυγμένες οικονομίες, η παγκόσμια οικονομία δύσκολα θα ισορροπήσει σε κάποιο αποδεκτό επίπεδο.

Στο ίδιο οικουμενικό πλαίσιο εδράζει τις επικρίσεις του για την πολιτική του Bush, ο καθηγητής Jeffrey Sachs. Παρότι *...ένθερμος οπαδός της ελεύθερης αγοράς και της απορύθμισης...*¹² ο Sachs κατακρίνει τον πρόεδρο των ΗΠΑ, γιατί αθέτησε τις υποσχέσεις του, για παροχή οικονομικής βοήθειας προς τις περιοχές που πλήττονται από φτώχεια, υποσιτισμό και μολυσματικές ασθένειες (Κεντρική Ασία, Αφρική). Ενώ λοιπόν ο Bush, με τη φορολογική πολιτική που υιοθέτησε, χάρισε 250 δις δολάρια, ανά έτος, στους πλουσιότερους των αμερικανών και αύξησε τις στρατιωτικές δαπάνες κατά 150 δις δολάρια, ανά έτος, *...γύρισε στους φτωχότερους του κόσμου και τους είπε ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα χρήματα για να εκπληρώσει η Αμερική τις υποσχέσεις της προς αυτούς*¹³.

Κατά τον Sachs, αν ο Bush έδινε --σύμφωνα με την υπόσχεσή του-- 75 δις δολάρια κατ' έτος στις χώρες αυτές, πέραν του ότι θα τους έδινε την ευκαιρία να ξεφύγουν από την ανέχεια και να ορθοποδήσουν στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, θα συνεισέφερε στη (πραγματική) παγκόσμια σταθερότητα και ασφάλεια, μιας και σε αυτές τις χώρες, της επαίσχυντης ανέχειας, εκκολάπτονται: η τρομοκρατία, οι έμποροι ναρκωτικών και οι βίαιες αντισυστημικές οργανώσεις.

Τα δύο, από τα εκατοντάδες παραδείγματα που μπορεί κάποιος να βρει στην αρθρογραφία, υποδεικνύουν, ακριβώς, ότι η όποια απόφαση λαμβάνεται στο εσωτερικό των ανεπτυγμένων χωρών ή το όποιο πρόβλημα αντιμετωπίζουν αυτές, έχει άμεσο αντίκτυπο στην παγκόσμια οικονομική αρένα. Αν λοιπόν, σήμερα, η ακαδημαϊκή κοινότητα "σκέφτεται" και σταθμίζει τα δρώμενα σε αυτό το διευρυμένο

¹² Πελαγίδης Θ. (2000), "Κατανοώντας την Παγκοσμιοποίηση", εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 13.

¹³ Sachs Jeffrey, "Making Globalization Work for All", Project Syndicate, (Sept.2004), www.project-syndicate.org

--οικουμενικό-- οπτικό πεδίο, δεν είναι λογικό να αρχίσουν κάποτε και οι, εγχώριοι, διαμορφωτές πολιτικής να αντιλαμβάνονται κατ' αυτό τον τρόπο τις εγχώριες πολιτικές; Αν όμως έτσι έχουν τα πράγματα, τότε ακόμα και οι αναπτυσσόμενες χώρες θα διαπιστώσουν ότι ο εγκλεισμός τους εντός των εθνικών συνόρων δεν εξυπηρετεί με τον καλύτερο τρόπο τα συμφέροντά τους. Συνεπώς θα διεκδικήσουν κάποιο ρόλο στην οικουμενική οικονομική αρένα. Αυτό θα το επιτύχουν, καλύτερα, (σύμφωνα με τον Rodrik) μέσω του παγκόσμιου ομοσπονδιακού συστήματος.

Συμπεράσματα.

Η οικονομική βιβλιογραφία --από την εποχή του Adam Smith¹⁴-- επιχειρηματολογεί πειστικά, περί του περιορισμού της διαφυγούσας αποτελεσματικότητας, των *σε στενότητα εβρισκόμενων πόρων*, μέσω της διεθνούς οικονομικής ολοκλήρωσης. Δεχόμενοι, ως αξίωμα, την υπόθεση αυτή, αναφέραμε τις απόψεις επιφανών οικονομολόγων, τόσο για το πώς μπορεί να αποτιμηθεί, όσο και για το βαθμό, που τα έθνη κράτη, έχουν προσεγγίσει τον ιδεότυπο της διεθνούς οικονομικής ολοκλήρωσης.

Το μονοπάτι, λοιπόν, που επέλεξαν να ακολουθήσουν, έως σήμερα, τα έθνη κράτη για την ολοκλήρωση των εθνικών τους οικονομιών, ήταν αυτό που ο Rodrik αποκαλεί: «ο συμβιβασμός του Bretton Woods». Το καλντερίμι αυτό, βοήθησε στη διάτρηση του συρματοπλέγματος των εθνικών συνόρων που είχαν, ολόγυρα, υψώσει τα αναπτυσσόμενα κράτη, στο τέλος του β' παγκοσμίου πολέμου. Βοήθησε, στη βελτίωση του βαθμού ανοίγματος της εθνικής τους οικονομίας και τα έκανε να αντιμετωπίζουν το διακρατικό εμπόριο και τις διακρατικές χρηματοοικονομικές ροές (σε μικρότερο βαθμό), ως ένα παίγνιο θετικού αθροίσματος και όχι ως ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος, όπου μπορούν να κερδίσουν μόνο, ό,τι οι άλλες εθνικές οικονομίες χάνουν.

Το καλντερίμι, έφτασε στα όριά του. Στένεψε τόσο, κυρίως λόγω της ραγδαίας τεχνολογικής εξέλιξης, ώστε να μην μπορεί να προσδώσει, πια, επιπλέον χρησιμότητα στους διαβάτες του.

¹⁴ Ο Smith αντιτάχθηκε στις απόψεις του Locke, ο οποίος υποστήριζε ότι κύριος σκοπός του κράτους θα πρέπει να είναι ο πολλαπλασιασμός των πολύτιμων μετάλλων (χρυσός, άργυρος) που βρίσκονται στην κατοχή του (δηλ. επιδίωξη πλεονασματικού εμπορικού ισοζυγίου). Έτσι, υποστήριξε τη μερική φιλελευθεροποίηση του διακρατικού εμπορίου, ώστε να καμφθεί η παραμόρφωση της λειτουργίας της εγχώριας αγοράς και η τεχνητή παρέμβαση στην κεφαλαιακή διάρθρωσή της.
Smith Adam, "Έρευνα για τη Φύση και τα Αίτια του Πλούτου των Εθνών", εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1999, πρόλογος Πέτρου Γέμτου.

Κατά τον Rodrik, το σημαντικότερο κέρδος από αυτόν τον “υγιεινό περίπατο” ήταν η μεταβολή στη νοοτροπία, σχετικά με το βαθμό ανοίγματος των εθνικών οικονομιών. Οι δημοκρατικές, αλλά και κάποιες λιγότερο δημοκρατικές κυβερνήσεις, σε όλο τον κόσμο, πείστηκαν για τα προσαυξημένα οφέλη που έχουν να καρπωθούν από το άνοιγμα των συνόρων τους. Άρχισαν να διαπιστώνουν, ότι η εντεινόμενη ολοκλήρωση της εθνικής τους οικονομίας βελτιώνει την οικονομική τους ευημερία. Την περίοδο αυτή και μετά την κατακρήμνιση του ... τρίτου δρόμου, τα έθνη κράτη βρίσκονται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι: Ο αριστερός, «προοδευτικός», δρόμος οδηγεί στη διεθνή οικονομική ολοκλήρωση, μέσω του Παγκόσμιου Ομοσπονδιακού Συστήματος. Ο δεξιός, «συντηρητικός», δρόμος καταλήγει όπου και ο πρώτος, με τη διαφορά ότι είναι μακρύτερος και το μέσο που θα χρησιμοποιηθεί είναι το έθνος κράτος.

Το ερώτημα που τίθεται είναι το εξής: Ποιο θα είναι εκείνο το “σινιάλο” (signal), ο “κατευθυντήριος χάρτης” (road map), που θα κάνει τα έθνη κράτη να διαλέξουν τον έναν ή τον άλλο δρόμο ;

Η απάντηση βρίσκεται στη ροπή (στην κλίση – προτίμηση) που φαίνεται να έχουν οι ιδέες. Αδιαφορώντας για το ρόλο των ιδεών¹⁵, αν δηλαδή αυτές : (α) είναι οι κατευθυντήριοι χάρτες (road maps) που παρέχουν καθοδήγηση στους πολιτικούς δρώντες --και βοηθούν να ελαχιστοποιηθεί η αβεβαιότητα και να αυξηθεί η αντιληπτική ενάργεια των δρώντων, σχετικά με τους στόχους ή τις σχέσεις σκοπών και μέσων-- ή (β) παρέχουν δικαιολόγηση και νομιμοποίηση πολιτικών ενεργειών που πραγματοποιούνται στη βάση υλικών συμφερόντων, ένα πράγμα είναι σίγουρο: Η ακαδημαϊκή κοινότητα «σκέφτεται» οικουμενικά.

Είτε, λοιπόν, οι ιδέες καθοδηγούν, είτε καθοδηγούνται, το σίγουρο είναι ότι επηρεάζουν καταλυτικά και διαμορφώνουν τη, μελλοντικά, επικρατούσα αντίληψη (άποψη – γνώση). Έτσι, ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων του γήινου πλανήτη, σε μερικές γενιές από σήμερα, θα βιώσουν την πρόκληση της Παγκόσμιας Ομοσπονδιακής Διακυβέρνησης.

¹⁵ Παγουλάτος Γιώργος, “Ιδέες, Θεσμοί και Συμφέροντα στη Δημόσια Πολιτική.”, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ. 13, Μάιος 1999, σελ 45-82.

Βέβαια, πολλά μπορούν να πάνε στραβά και το παγκόσμιο ομοσπονδιακό σύστημα να μην «προκριθεί» ως το πλέον κατάλληλο. Μια εναλλακτική πιθανότητα, μάς λέει ο Rodrik, είναι, οι διάφορες οικονομικές κρίσεις να κάνουν τα εκλογικά σώματα πρόθυμα να «φορέσουν» το «χρυσό ζουρλομανδύα» για αρκετό διάστημα ακόμα. Το σενάριο αυτό ...θα οδηγήσει στην “αργεντινοποίηση” των εθνικών πολιτικών¹⁶...

Μια άλλη πιθανότητα είναι να καταφύγουν οι κυβερνήσεις στην τακτική του προστατευτισμού και να συμβιβαστούν με τις διανεμητικές και κυβερνητικές δυσκολίες, που θα προκύψουν από την οικονομική ολοκλήρωση. Το σενάριο αυτό ...θα είναι το χειρότερο απ’ όλα¹⁷...

Τα δύο αυτά σενάρια φαντάζουν ως τα πλέον πιθανά για τα επόμενα 20 με 30 χρόνια, όμως ένας ευρύτερος χρονικός ορίζοντας αφήνει χώρο για περισσότερη [κατά τον Rodrik και κατά πολλούς άλλους θεωρητικούς] αισιοδοξία...

¹⁶ Rodrik D. (2000), ο.π. σελ. 185.

¹⁷ Rodrik D. (2000), ο.π. σελ. 185.